

Yakup Bulut

Doktora Öğrencisi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve

Uluslararası Finans

yakupblt@yahoo.com

KREDİ VE ADALET**ÖZET**

Kredi ve adalet kavramlarıyla ilgili çeşitli tanımlar yapmak mümkündür. Söz konusu kavramlar terminolojik olarak güven ve doğruluk gibi birbirlerini tamamlayan soyut anlamlar içermektedir. Ancak günümüzde söz konusu kelimelerin kökeninden çok, uygulamalar açısından değerlendirdiğimizde birtakım sorunlarla karşılaştığımızı görürüz.

Söz konusu sorunların kaynaklarını ve nedenlerini anlamak için öncelikle kredi ve adalet kavramlarının tanımları, unsurları, ekonomik ve sosyal hayata yararları ortaya konmuştur. Daha sonra kredide adalet, karşılaşılan sorunlar ve günümüz finansal sistem açısından adil bir kredi mekanizmasının uygulanabilirliği anlaşılmaya çalışılarak tespit edilen sorunların çözümlerine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: İslam Ekonomisi, Kredi, Adalet, İslami Finans

Jel Kodları: D63, E51

THE CREDIT AND JUSTICE

ABSTRACT

It is possible to make various definitions about the concepts of credit and justice. These concepts contain terminological meanings that complement each other such as trust and truth. However, These days when we evaluated applications rather than the origin of the words, we would see that we encountered a number of problems.

In order to understand the sources and reasons of these problems, firstly the definitions and elements of credit and justice concepts and their benefits to economic and social life are revealed. Then, by trying to understand the practicality of credit, the problems encountered and the feasibility of a fair credit mechanism in terms of today's financial system and Suggestions were made for the solutions of the identified problems.

Keywords: Islamic Economy, Credit, Justice, Islamic Finance

Jel Codes: D63, E51

GİRİŞ

Ekonomi için önemli bir kavram olan “kredi” ile birey ve toplumu ilgilendiren “adalet” kavramları her ne kadar farklı literatürlere sahip olsalar da belki de günümüz finansal ve sosyal sorunların temelinde yatan en önemli nedenlerde biri olabilirler. Özellikle finansal sisteminin gelişerek toplumun ayrılmaz parçası haline geldiği son dönemlerde insanoğlunun maneviyattan uzaklaşarak maddiyata önem vermesi şikâyet edilen en önemli sosyal sorunlardan biri haline gelmiştir. Yani insanın bankacılık faaliyetlerinin yaygınlaşması ve paraya erişiminin eskiye oranla daha da kolaylaşması beraberinde kredi kullanım olanaklarını da artırmıştır. Buda esasen hak etmediği halde gereğinden fazla limit tahsis edilen firmaların ve kredi verilen bireylerin aşırı borçlanmalarına ve bir gün bu borçların altından kalamayacak hale gelmelerine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak; gelişen finansal sistem, toplumsal sorunların en önemli kaynağı hale gelmiştir. Sorunun kaynağına inildiğinde ise verilen kredilerin, liyakat sahibi olmayan işletmelere ve ödeme gücü sağlıklı bir şekilde analiz edilemeyen bireylere verilmesi kredi verirken adil olma kavramını gündeme getirmektedir. Her ne kadar kredi ve adalet kavramları daha önce birlikte kullanılsalar da bu iki kavramın neden birlikte kullanılmadığını anlamak için önce kaynağı belirli sermaye güçlerinin elinde olan finansal sistemin özünü ve işleyişini anlamak gerekmektedir.

Günümüz finansal sistemin temelini oluşturan en önemli unsur ise faizdir. Dinimizce haram kılınmış faizi¹ merkezine oturtmuş olan, nimet ve külfet paylaşımında dengeyi gözetmeyen, emeği ucuza kapatmaya çalışan, sermayenin

---

¹ Ayette şöyle buyurur: “Riba (faiz) yiyenler, şeytanın peşine takılıp aklını çeldiği kimsenin davranışından farklı bir davranış göstermezler. Bu onların ‘alım-satım tıpkı faizli işlem gibidir’ demeleri sebebiyledir. Allah, alım-satımı helal, faizli işlemi haram kılmıştır. Bundan böyle kime, Rabbinden bir uyarı gelir de faize son verirse, geçmişte olanlar kendinindir. Onun işi Allah’a aittir. Kim faizciliğe dönerse işte onlar cehennemlidir. Onlar orada temelli kalacaklardır.”(2/BAKARA-275)

belirli ellerde toplanılmasına müdahale etmeyen, paranın bir meta gibi alınıp satılmasına göz yuman bir sistemin adil olamayacağı da aşıkardır (Erbakan, 2009). Çünkü mevcut sisteme göre adalet kavramına bugüne kadar ihtiyaç duyulmadığı gibi ve bir daha da duyulmayacağı mühim bir gerçektir. Eğer iktisadi faaliyetlerin içerisinde mevcut haliyle adalet müessesesi entegre edilebilseydi zaten yüzyıllardır sermaye sınıfının emellerine alet olan bu sistemin çarkları istenildiği gibi dönemeyecekti. Günümüz finansal sistemin ortaya çıkardığı sorunlara ne zaman çözümler üretilmeye çalışılsa ve alternatifler oluşturulmak istense gizli bir elin müdahalesine uğradığı ve girişim başarısızlıkla sonuçlandığı görülmüştür. Özellikle dönemimizde İslam'ı yaşayan toplumlarda her kim, o toplumun mevcut bir sorununu çözmeye çalışacak olsa, görecektir ki, emperyalizm söz konusu meselenin üzerinde, ya daha önceden düşünerek bir çözüm ortaya koymuş ya da onu incelemiş olacaktır (Nebi, 1997). Bu da problemin çözümünün kalıcı olmasından ziyade sistemin sürekliliği için geçici bir çözüm ortaya koyacaktır. Aslında problemin oldukça geniş bir araştırma ve inceleme içinde ele alınıp etraflıca tartışılması gerekir. Fakat burada meselenin sosyolojik yönünden ziyade öncelikle incelemenin daha dar bir çerçevede ele alınarak kredi ve adalet kavramları üzerinde durulacaktır. Bunun yaparken de mevcut faizli sistem ile faizsiz sistemin mukayese edilerek, daha adil bir kredi sürecindeki eksiklikler tespit edilmeye çalışılarak alternatif çözüm önerileri sunulacaktır.

1. KREDİ KAVRAMLARININ TANIMLARI, UNSURLARI İKTİSADİ YAŞAMA FAYDALARI

Günümüz iktisadi yaşamın önemli bir parçası haline gelen kredi ile ilgili bir çok tanıma rastlamak mümkündür. Latin dilinde "güvenme", "inanma" manasına gelen kredi "credere" kelimesinden türemektedir. Bu kelime "itibar" ve "saygınlık" gibi anlamlar taşımaktadır. Genel manada kredi; "belirli bir süre sonra ödeme vaadi ile mal, hizmet ve para cinsinden satın alma gücünün sağlanması ya da var olan satın

alma gücünün belirli bir zaman sonra geri alınmak üzere başka bir kimseye devredilmesi" olarak tarif edilebilir. (Irwin, 1965).

Daha geniş bir tarifi bankacılık açısından yaptığımız takdirde, kredi; "Bir bankanın yaptığı veya yapacağı istihbarat sonucunda, gerçek veya tüzel kişilere mevzuatı, iç politikaları ya da kendi mevcut kaynakları göz önünde bulundurularak, teminat karşılığı veya teminatsız olarak, para, teminat veya kefalet vermek şeklinde tanımlanmış olan limit veya olanaklardır" şeklinde tanımlanabilir (Ardıç & Yılmaz, 2002).

Mevcut kredi tanımlarını göz önünde bulunduracak olursak dört ana unsur göreceğiz (Gümüş & Çiftçi, 1991). Bunlar; zaman, güven, risk ve gelir unsurları olarak tanımlanabilir.

- 1- Zaman Unsuru: Bankaların ödünç verdikleri yada arz ettikleri para ve benzeri hizmetlerin makul bir vade içerisinde iade edilmesi gerekmektedir. Borç verilen kredinin süresi arttıkça buna paralel olarak söz konusu kredinin riski de artmaktadır. Bundan dolayı kredi muamelelerinde zaman ögesi çok önemlidir. Bu bağlamda, arz edilecek kredide vadeyi hesap ederken çok titiz olunmalı, ülkenin mevcut piyasa şartları kesinlikle göz önünde bulundurulmalıdır.
- 2- Güven Unsuru: Muhtelif biçimlerde tahsis edilen krediler, belirli bir vade sonuna kadar geri ödeme şartı taşıdığından, krediyi arz eden ve talep eden arasında itimada dayalı bir bağlantı olmalıdır. Krediyi alan şahıs veya tüzel kişiliğin bankalar nezdinde bir itibarı ve güvenilirliği olması olabildiğince önemlidir (Doğanay, 2003). Unutmamalıdır ki; güven verilecek kredilerde en önemli unsurdur (Aras, 1996).
- 3- Risk Unsuru: Genel anlamda risk, "finansal piyasalarda veya işlemlerde beklenen bir durumun yada bir sonucun ortaya çıkmama olasılığıdır (Kartepi, 2001)." Bankacılık açısından risk; "Ödünç verilen paranın tahsiline ve verilen

garantiye konu olan taahhüdün yerine getirilene kadar ortaya çıkması muhtemel tehlikelerin toplamıdır (Sinkey, 1992).” Bu açıdan risk ekseriyetle kredi mukavelesinde taahhüt edilen vaadin vade gününde gerçekleştirilmemesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Gelecekte meydana gelebilecek tüm olumsuzluklar, kredinin başlangıçta belirlenen bir şekilde geri ödenilmemesine neden olabilecektir. Bu yüzden bankacılık işlemlerinde ortaya çıkan en mühim risk unsuru kredi riskidir.

- 4- Gelir Unsuru: Bankalar ve diğer finansal kurumlara gelir sağlayan en mühim aktif kalemlerinden biri de kredidir. Zira konvansiyonel bankalar, katılım bankaları ve diğer kredi kurumları, kredi olarak elde ettikleri gelirleri değerlendirerek faiz, kar payı ve komisyon gibi mühim kazançlar sağlarlar.

Bankalar kaynakların kullanımında ehemmiyete sahip olan kredilerin iktisadi yaşamın sistemli bir şekilde yürütülmesinde birçok yarar sağlarlar. Bu yarar önem sırasına göre şu şekilde sıralanabilir. (Öçal & Çolak, 1999):

- a. Sanayi sektöründe bulunan işletmeler, kuruluş aşamasında, yaşamlarını devam ettirmelerinde ve büyümelerinde kredi unsuruna önemli ölçüde ihtiyaç duymaktadırlar. Aynı şekilde kredilerin bankacılık sektörünün ilerlemesi için de oldukça öneme sahip olduğu bilinmektedir. Bu yüzden bir ülkede bulunan yatırımcıların belirli periyotlarda kullanmadıkları nakitler, “mevduat hesapları” şeklinde banka hesaplarında toplanır ve bankalar vasıtasıyla ihtiyacı olan kişilere ulaştırılır.
- b. Stokların etkin ve faydalı bir biçimde değerlendirilmesinde “kredi” unsuru mühim bir paya sahiptir. İmalatçı ürettiği malı, hemen pazarlayacak olursa, piyasa şartlarında oluşma ihtimali yüksek arz fazlası, mal ve hizmet fiyatını azaltarak tüketimin şiddetini artırabilecektir. Bunun sonucu mevcut mal, stoklarının eridiği görülecek, pazarda bir mal yokluğu oluşacak ve bunun sonucunda malın piyasa fiyatı artacaktır. Bu sonucun ortaya çıkmaması için

nakte gereksinim duyan imalatçı, kullandığı kredilerle mevcut stok miktarını koruyarak zaman içinde arz talep dengesi sağlayabilir.

- c. Kredi finansmanı; mal ve hizmet üretiminden ihtiyaç duyulan hammadde, malzeme, tesis ve enerji gibi unsurların lüzumlu zaman ve mekanda sağlanabilmeleri için finansal dayanakla birlikte ve verim artışı meydana getirir. Böylece milli gelir seviyesi artar (Doğanay, 2003).
- d. İktisadi yaşamın unsurları olan şahısların satın alma gücü seviyesi, muhtelif yatırımlara ilişkin bankadan aldıkları kredi yardımlarıyla artmış olur.
- e. Kredilerin yaygınlaştığı ekonomilerde tasarruf yatırım dönüşümü daha kolay gerçekleştiğinden, böyle ekonomilerde kredi hem tasarrufu artırıcı, hem de artan tasarrufu yatırım dönüştürücü bir rol oynar (Karluk, 1996).

Kullanılmak istenen kredinin nedeni ve mahiyetinin bilinmesi, kredi veren banka açısından kredi riskini düşüren bir etkiye sahiptir. Birey ve işletmeleri kredi kullanımına yönelten başlıca etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Akgüç, 1991):

- İşletmelerin faaliyetleri neticesinde hızlı bir şekilde büyümeleri,
- İşletmelerin faaliyetleri nedeniyle zarar etmeleri ve karlılık seviyesinin yetersiz olması,
- Sabit varlık için ihtiyaç duyulan finansman,
- Mevsimsel Hareketlilikler,
- Sermaye yükümlülüğü ve bu yükümlülüğün yerine getirilmesi,
- Yeni bir firma devralınması,
- İşletmelerin gerçekleştirmiş oldukları olağanüstü harcama ve giderlerin, ilerleyen dönemde sorun oluşturmaması için ortaya çıkan finansman ihtiyacı

İşletmelerin finansman sebepleri arasında, saydıklarımızın haricinde çok sayıda farklı nedenler vardır. Kullanılan kredilerin nerelere gideceğinin bilinmesi, risklilik seviyesinin ölçülebilirliği için önem arz etmektedir.

2. ADALET KAVRAMININ TANIMLARI, UNSURLARI SOSYAL YAŞAMA FAYDALARI

Adalet kelimesi Arapça "Adl" sözcüğünden türemektedir. Adalet kavramı ise hak ve hukuka uygunluk, doğruluk, hakkı gözetme, herkese kendine uygun düşeni ve kendi hakkı olanı verme, yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasını sağlama anlamlarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2018).

Aynı zamanda adalet birçok fazileti kuşatıp kapsamaktadır. Aristo ise adalet kavramını diğer bütün faziletleri kapsayan ve yasalara itaatle meydana gelen eksiksiz ve kusursuz bir fazilet olarak tanımlamaktadır. O'na göre iki tür adalet vardır. Bunlar paylaştırıcı ve düzeltici adalet şeklinde birbirlerini tamamlayan kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Paylaştırıcı adalet onur ve mülkiyetin paylaşımında herkesin kabiliyetine ve toplumdaki vaziyetine göre ve üzerine düşeni yani payına ne düşüyorsa onu almasını münasip görür. Düzeltici ya da denkleştirici adalet kavramı ise Aristo'ya göre hukuki münasebetlerde tarafların eşit muameleye tabi olmasını gerektirmektedir. Bu durum, bireysel ve öznel vaziyetlerin dikkate alınmamasını lüzumlu görülmektedir. Özetle paylaşımcı adalet, ölçüyü geometrik bir metotla bireyin gayretine göre dağıtırken, düzeltici adalet ise dağılımı aritmetik olarak eşitlik metotları ile gerçekleştirmektedir (Topakkaya, 2009).

Yunan fikriyatında adalete, ahlaka ve hukuka ait kavramlar arasında bir fark gözetilmemiş ve adaletli olmak iyilik şeklinde yorumlanmıştır. Tanınmış bir Roma Hukukçusu olan Ulpian adalet kavramını "herkese payına düşeni vermek hususunda sonsuz ve sürekli gayret sarf edilmesi şeklinde" tanımlamıştır. Alman felsefecisi olan Kant ise adalet kavramını incelerken üç farklı ilke üzerinde durmaktadır. Bu ilkeler onurlu yaşamak, hiç kişiye zarar vermemek ve kişilere payına düşen ne ise vermektir. Kant'ın üstünde durduğu ilke olan "kişilere payına düşen ne ise verilmesi" ilkesi adalete ilişkin klasik tanımdan başka bir mana üstlenmemektedir (Gürüz, 1996).

Eflatun'un adaletli bir kişinin -ki bu kanunlara uyan bir kişi demektir- bahtiyar olduğunu, adaletli olmayan veya kanunlara uymayan bir kişinin de mutsuz olacağı fikrini öne sürmüştür. Eflatun, "adaletli yaşamak mutlu yaşamaktır" demesi ile beraber, bazı noktalarda, insan adil olsa bile mutlu olamayacağını ve adaletsiz insanın ise mutlu olabileceğini kabul etmek durumunda kalmıştır. Fakat Eflatun, hukuk sistemine tabi kişilerin, 'sadece adaletli insanların huzurlu olabileceği' tabirine, tabir yanlış olsa bile inanılmasının kesin olarak lüzumlu olduğunu, aksi takdirde herkesin kanunlara aykırı davranacağını savunmuştur. Sonuç olarak Eflatun, idarenin, 'adeti kişinin mesut olduğu' savını yayabilmek için, bu sav gerçek olmasa bile, insanların içinde propagandalar yapmasının doğru olacağını ileri sürmektedir (Kelsen, 2013).

İdarede iki temel değer mevcuttur. Biri adaletli olmak diğer istişare etmektir. "İstişare etmek kişiyi yanılmaktan korur." İfadesi adaletle istişarenin arasında mühim bir bağın bulunduğunu ortaya koymaktadır. "Yaratıcıdan insanlara haber getiren peygamberin ne dediğini dinle ki, her yapacağın işe istişare ile çözüm bulabilesin. İnsanlar işlerini birbirleri ile danışmalıdır. Çünkü her iş danışılarak çözümlenir. Kişi sahip olduğu işte ancak istişare ederek başarılı olabilir. İstişare etmeyen kişiler nihayetinde pişman olurlar (Arat, 1985).

Adalet kavramı üç ana unsura ayrılmaktadır. Bunları eşitlik, mütekabiliyet, rasyonellik unsurları şeklinde sınıflandırabiliriz (Kılıçaslan, 2010).

- 1- Eşitlik Unsuru: Adaletle ve eşitlikle ilgili kavramlar genel itibariyle beraber anılmasına karşın içerikleri açısından farklılıklar arz etmektedir. Her müsavi muamele veya paylaşım adaletli olmayabilir. Bir işletmede çalışan her bireyin sahip olduğu pozisyon, sorumluluk, katkı gibi nitelikler dikkate alınmadan denk ücret almaları adil bir yöntem olmayacaktır. Bundan dolayı eşitlik esasen adaleti sağlamaya ulaşmak için gerekli bir öğedir (Çakır, 2006).
- 2- Mütekabiliyet Unsuru: İktisadi, sosyal ve bireysel münasebetler bir mübadele ilişkisine dayalıdır. Bu ilişki düzeyi ne olursa olsun, adaletin sağlanabilmesi için

verilenle alınan değerin bir birine eşit olması lazımdır (Çakır, 2006). İş yaşamı çerçevesinden bakıldığında, vazifenin gerektirdiği olgunluğa sahip olan bir kişi, vazifesini layıkıyla yerine getirmek için sunduğu gayretle orantılı bir şekilde mükafatlandırılmak ister. Kişi, eğer malik olduğu yetkinliklere ve sunduğu emeğe karşılık alamadığını düşünüyorsa, o kişinin adaletle dair duyguları zarar görecektir (Kılıçaslan, 2010).

- 3- Rasyonellik Unsuru: Adalet kavramı açısından rasyonellik; kişiye yapılacak olan uygulamanın belirli kurallarla önceden saptanması, kişinin keyfi muameleye maruz kalmaması anlamını taşır (Güriz, 2004).

Sosyal yaşama faydaları açısından adil bir düzen, toplulukta bireyler arasında haksız muameleyi engelleyen en yararlı düzendir. Adaletin bulunduğu cemiyete mensup bireyler arasında birlik, beraberlik ve nizam vardır. Adaletin bulunmadığı durumlarda ise insanlar istedikleri gibi davranır ve karşısındaki insanlara ve dolayısıyla topluma zarar verebileceklerini idrak edemezler. Bu yüzden yanlış davranışlara mani olacak ve bireyleri gerektiğinde cezalandırıcı bir düzenin bulunmaması insanlara serbestlik sağlayacaktır. Böyle bir toplumda insanların huzurlu yaşaması beklenemez.

İslam dininde ise umumiyetle kişilerin iyiliğe meyilli oldukları genel kabul görülmekle beraber, kusursuz da olamayacakları vurgulanmış ve fikir adamlarının da ittifakıyla, en uygun olanın ilahi adalet olduğu belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'e göre kurtuluşa hakkın vesilesiyle erişileceği gibi adaletin de hakka iltica etmekle sağlanacağı ifade edilmiştir. "Hak nesnel bir kavram ve sabit bir yasa ilkesidir." Kuran-ı Kerim'de hakkın ve adaletin mutlaklığı ve Allah'ın ahirette kesinlikle adaletle hüküm sağlayacağı gerçeği vurgulanmaktadır. Fakat Allah'ın adalet sıfatları diğer sıfatları gibi eksiksiz olduğu halde, kabiliyetleri sınırlı olan insanın göstereceği adalet de daima az çok kusurlu olmaktadır (Çağrıcı, 1988).

3. KREDİDE ADALET, KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ADİL BİR KREDİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Kredi, paraya ve sahip olunmak istenen varlıklara erişim için bir araç olması nedeniyle maddi bir olgu olarak kabul edilmesine karşın, adalet kavramının daha çok manevi ve soyut kavramlarla birlikte düşünüldüğü görülür. Bu da iki kavramın birbirleri ile bağdaştırılamayacak kadar farklı unsurlara sahip oldukları kanaatini oluşturmaktadır. Ancak adalet ve kredi kavramlarının tanımları, unsurları, sosyal ve ekonomik hayata yararları göz önünde bulundurulduğunda esasen her iki kavramında birçok ortak noktasının bulunduğunu görürüz. Örneğin kredi kelimesinin köküne indiğimizde, “inanma”, “güvenme” ve “itibar” anlamlarına karşılık geldiğini ve adalet kelimesinin kökenine indiğimiz de ise “doğru olmak” ve “dürüst olmak” sözcüklerine karşılık geldiğini görürüz. Sonuç itibariyle kredi ve adalet kavramlarının kökenleri olan güven ve doğruluk kelimeleri her ne kadar farklı anlamlar içerse de birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu görülür. En basit anlamda bile doğru olanın her zaman güven verdiği ve dürüst olmayanın ise itibarının bulunmadığı gerçeği, varmak istediğimiz sonucu desteklemektedir.

Ancak günümüzde söz konusu kelimelerin kökeninden çok, uygulamalar açısından değerlendirdiğimizde birtakım sorunlarla karşılaştığımızı görürüz. Bunların başında kredi dağıtımındaki adaletsizlikler ve faizli bankacılık sistemi gelmektedir. Bugün kredi dağıtımındaki adaletsizliklerin nedenlerinin başında faiz gelmektedir. Zira faiz artı değer üretici özelliği bulunmayan batıl mal transfer yöntemlerindedir. Faiz tarih boyunca var olagelmiş, birçok semavi ve beşerî din ile ideolojinin sorun olarak kabul edilip üzerinde durduğu ekonomik meselelerden birini teşkil etmektedir (Bayındır, 2015).

Modern Kapitalist ekonomi içerisinde sermayenin ve mülkiyetin belirli ellerde toplanmasına neden olan ana etken faizdir. Bu şekilde faiz iktisadi eşitsizliğin ve

sosyal adaletsizliğin temel problemlerinden biri haline gelmiştir. Faiz oranlarındaki her artış zenginleri daha da zengin ederken merkez bankaları tarafından zaman zaman düşük faiz uygulamaları da özü itibariyle sermayedar sınıfın kamu kaynaklı kredileri daha fazla kullanması ile sonuçlanmaktadır. Faizli sistemlerde sosyal adaleti faiz oranları üzerinden sağlamak mümkün değildir. Sonuç itibariyle sosyal eşitsizlik faizli sistemin yol açtığı en temel problemlerin başında gelmektedir (İKAM, 2017).²

Kredi sürecinde, finansman talebinde bulunan birey veya işletmelerin mali durumları ve risk primlerine göre faiz oranı belirlenmesi, sermayesi yüksek işletmelerin daha düşük orandan kredi kullanarak kendilerine kaynak sağlamasına imkân sağlarken, daha fazla riskli bulunan işletmelerin daha yüksek kredi maliyetlerine katlanmalarına neden olmaktadır. Bu durum işletme sermayesi ihtiyacı bulunan firmaların mali yapılarını olumsuz etkilenmesine hatta kredi borçlarının altından kalkamayacak hale gelmesine neden olmaktadır. Ticari hayatta bir malın değeri serbest piyasa mekanizmasında yani pazarda belirlenirken, verilen kredilere ait faiz oranları ise sermaye sınıfının çıkarları doğrultusunda çeşitli müdahalelere maruz kalması sonucunda belirlenmektedir. Bu da serbest piyasa koşullarında faaliyet gösteren ticari bir işletmeye verilen kredilerde adaletsizliğe neden olmaktadır. Söz konusu durumun da adalet kavramının kişiye yapılacak olan uygulamanın belirli

---

² İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin (İKAM) düzenlediği 5. İslam İktisadı Atölyesi, 31 Mart-2 Nisan 2017 tarihlerinde "İslam İktisadı Perspektifinden Faiz" başlığı ile Sakarya Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. İlmî Etütler Derneği (İLEM), Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGIAD), İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSEFAM)'nin iş birliğinde düzenlenen atölyede bu sene günümüz iktisadi problemlerinin kaynağı olarak faiz konusu detaylı bir biçimde tartışılmıştır. Sakarya'da gerçekleştirilen 5. İslam İktisadı Atölyesi'ni tertip eden, katılan ve katkı yapan ilim adamları, uzmanlar ve sivil toplum temsilcileri günümüzde dünyada ve özellikle Müslüman ülkelerde yaşanan iktisadi problemlerin temelinde faizin bulunduğunu dile getirmekte ve faizsiz bir ekonomiye geçişin tüm insanlığa saadet getireceğini ilan etmekte yöneticileri, karar alıcıları, uygulayıcıları ve ilim adamlarını bu sese kulak vermeye çağırılmaktadırlar.

kurallara göre belirlenmesi, kişinin keyfine göre farklı uygulamalarla karşılaşmaması manasını içeren rasyonellik ilkesine aykırı olduğu anlaşılmaktadır.

Kredide adil olmak, bir işletmenin veya bireysel talebin değerlendirilmesi ve tahsis süreci önem arz etmektedir. Yani kredi sürecinde müşteriye uygun kredi türü ve miktarının tahsis edilmesi kredinin adil dağılımı açısından ekonomiye katkı sağlayacağı göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Çünkü toplumun iktisadi alanda refahı, üretimden ve gelir düzeyinin adaletli bir şekilde paylaşımından önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu yüzden kifayetli bir tasarruf hacminin yanı sıra tasarrufların verimli bir biçimde yatırım, istihdam ve katma değer alanlarına dönüştürüldüğü bir işleyişin varlığı elzemdir. Bu mekanizmanın daha adil ve doğru bir şekilde işlemesi açısından bankaların kişilere sağlayacakları her bir finansman için belirli analizler yaparak üstlendikleri riskleri minimize etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda kredilere yönelik değerlendirmelerin asıl gayesi, borçluların kredi sözleşmelerine yaraşır bir şekilde yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerinin bulunup bulunmadığını belirleyerek, kredi riskini azaltmak ve firmanın finansman ihtiyacına doğru teşhis koyarak, gereksinimlerine olan tutarlarda ve vadelerde kredi tahsisi sağlamaktır.

Tasarrufların ekonomiye adil dağılımı açısından kredi değerlendirme sürecinde müşterilerden ve bankalardan kaynaklanan birtakım sorunlar bulunmaktadır. Müşterilerden kaynaklanan sorunların başında; müşterilerin kredi ihtiyaçlarını tam olarak belirleyememesi, profesyonel yönetim anlayışını benimsememeleri, bankalara gerekli bilgileri sunma konusunda isteksiz olmaları veya yanlış ve eksik bilgi vermeleri, kendi bünyelerinde muhasebe departmanı bulundurmamaları ve dolayısı ile maliyet ve karlılıklarını sağlıklı bir şekilde ölçememeleri, kısa/uzun vadeli planlar yapamamaları, krediyi amaçları dışında kullanmaları gelmektedir. Krediyi veren taraf bankalardan kaynaklanan sorunların başında ise; bazı dönemlerde kredi taleplerini sonuçlandırmada geç kalmaları, müşterilerine en uygun finansman türü ve vade

yapısı hususunda fazla yardımcı olmamaları, dolayısıyla ticari krediler açısından firmaların yapısına uygun olmayan çeşit ve vadelerde limit tahsis etmeleri, şube hedeflerini gerçekleştirebilmek için finansman taleplerini layıkıyla ve titizlikle değerlendirememeleri, ilgili pazarlama birimi çalışanlarının yeterli düzeyde bilgi ve tecrübeye haiz olmamaları, işletmelere tahsis edilecek kredi limitlerini ve teminat şartlarını belirlemede sadece finansal tabloların baz alınması, kredi verilecek olan işletmenin faaliyet gösterdiği sektörün göz önünde bulundurulmaması ve batık kredileri azaltmak için erken teşhis yöntemlerinin geliştirilememesi gelmektedir (Yıldırım, 2007).

Kredi sürecinde karşılaşılan söz konusu sorunlar kredi taleplerin doğru ve adil bir şekilde değerlendirilmesi açısından önemli bir engel teşkil etmektedir. Yani günümüz bankacılık sisteminin temelini teşkil eden faiz ile birlikte, krediye konu olan taraflardan müşteri ve bankalardan kaynaklanan birtakım sorunlar adil bir kredi sürecinin uygulanabilirliğinin ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kredi ve adalet kavramları gerek ayrı ayrı ve gerekse de birlikte ele alındıklarında içinde bulunduğumuz ekonomik ve sosyal hayata sağladıkları yararlar büyük önem arz etmektedir. Ancak uygulamada gelişen finansal sistem ve bu sistemin ortaya çıkardığı daha çok kazanma hırsı, soyut bir kavram olan adaletin göz ardı edilmesine veya ikinci plana itilmesine neden olmuştur. Yine faizli sistemin bir sonucu olarak kredi sürecinde adalet sadece bir kredinin tahsis edilememesi veya batması durumunda aranan bir olgu haline gelmiştir. Esasen kredi, sürecinde daha adil bir sistemin çalıştırılmaması ve kredilerin layık olmayan kişi ve kuruluşlara verilmesi, kredilerin daha çok batakla sonuçlanmasına yani kanuni takip oranlarının artmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak ta bankalar ve kredi kuruluşları, öncesinde göz

ardı ettikleri adaleti son dönemlerde daha fazla yasal yollarla arar hale gelmesine neden olmuştur.

Faizin ekonomik ve sosyal hayata verdiği tahribata karşın geçte olsa hayata geçen faizsiz bankacılık sistemi, adil kredi dağılımında karşılaşılan sorunların çözümü için bir umut ve beklenti meydana getirmiştir. Ancak günümüz İslami Bankacılık sisteminin geçen son otuz yılın ardından giderek geleneksel bankacılığa benziyor olması ve her ne kadar tüm kuralları Arapça olsa da ürün ve süreç bakımından geleneksel bankacılığın taklit ediliyor olması başlı başına çözümden ziyade, faizsiz bankacılık açısından bir sorunu haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Çünkü İslami Bankaların, tıpkı geleneksel bankalar gibi sonuçlar ve hizmetler verdiği bir ortamda toplumlar için ek bir katma değer yaratması mümkün olmayacaktır. Daha da ötesi, geleneksel bankalarla kredi kaynaklı finansman sağlama konusunda rekabet etmeye çalışmasının başarısız olacağı açıktır. Geleneksel bankaların kredi kaynağı sağlama konusunda İslami bankalara oranla boyut ve ölçükleri itibariyle karşılaştırılamayacak bir rekabet üstünlüğü vardır. Eğer İslami bankalar uzun vadede varlıklarını sürdürmek istiyorlarsa iş modellerini gözden geçirmeye mecburlardır. Ancak kredi finansmanını sağlamaktan uzaklaşarak katılımcı risk paylaşımı finansmanına geçmek oyunu değiştirebilir (Bacha, 2017). Bu nedenle tasarrufların ekonomiye daha adil dağılımı için faizsiz bankacılık sisteminin özünden uzaklaşmaması büyük önem arz etmektedir.

Adil kredilendirme sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi açısından faizsiz sistemin oyuncuları olan katılım bankaları ve çalışanları kendilerini en iyi şekilde yetiştirmek suretiyle sahip oldukları bilgi birikimlerini müşterileri ile paylaşmaları faydalı olacaktır. Çünkü işletmelerin kuruluşundan başlayan ve faaliyet süresince devam eden sorunlarla başa çıkabilmeleri için firmalar mali danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle firmalar tarafından yapılması lazım gelen en mühim işlerden biri de doğru finansman yönteminin seçilebilmesidir. İşte burada bankaların

firmaların gereksinimlerini ve ödeme kabiliyetlerini öncelikli olarak belirlemeleri daha sonra buna en münasip finansman yöntemini, eğitimli portföy yöneticiler vasıtası ile müşterilerine sunmaları gerekmektedir. Aynı şekilde müşterilerin finansmana ulaşımında kolaylığın sağlanması ve daha adil kredi tahsis sürecinin çalıştırılması için firmaların kayıt dışını terk ederek mali yapılarını şeffaflaştırmaları, mali planlama ve yönetimin yapılabilmesi konusunda uygun bilgileri ve deneyimleri oluşturmaları gerekmektedir. Küreselleşme ve yeni teknolojilerinin yaygınlaşması ile artık türev ürünlerinden ziyade yenilikleri içeren ve rakiplerine pazarda da ayrıcalık yaratacak ve önemli düzeyde katma değer sağlanabileceği ürünlere yönelmeleri noktasında destek sağlanmalıdır. Bunu yapılırken de kredi sürecinde ikili ilişkiler veya bağlantıları kullanarak finansman ulaşmak isteyen müşterilere değil, adalet kavramının temel taşlarından olan “doğruluk ve dürüstlük” çerçevesinde “hak” eden müşteriye kredi vermek suretiyle yapılmalıdır. Faizsiz bankacılık sisteminin temsilcileri olan katılım bankaları faaliyetleri itibarıyla reel sektöre daha yakın olduklarından, müşterilerin yukarıda saymış olduğumuz sorunların çözümü için ihtiyaç duydukları bilgi birikimlerini yansıtmada daha etkin bir şekilde rol alacakları aşıkardır.

Sonuç itibarıyla özellikle 2008 finansal krizinden sonra dünyada faizsiz bankacılık sisteminin krizlere karşı dayanıklılığı bir alternatif olarak sistemin ilgi odağı haline gelmesine neden olmuştur. Çünkü faizsiz finans reel finansa tekabül etmektedir. Yani birebir reel finasta ve faizsiz finasta paranın nerede kullanıldığını ne aldığını ne sattığını ve ne ürettiğini bilmek durumundasınız (Akyüz, 2017). Bu durumun aynı zamanda faizsiz sistemin, daha adil bir kredilendirme süreci ile, ekonomik ve sosyal hayata olumlu katkılar sağlayacağı görüşümüzü desteklediği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1991). *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Avcıol Basım.
- Akyüz, O. (2017, Nisan). Küresel Krizin Dermanı Faizsiz Finans. *Derin Ekonomi Dergisi*.
- Aras, G. (1996). *Ticari Bankalarda Portföy Yönetimi*. Ankara: SPK Yayınları.
- Arat, R. (1985). *Yusuf Has Hâcib. Kutadgu Bilig II. Çeviri*. Ankara: AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ardıç, O., & Yılmaz, P. (2002). *Para – Banka, Uluslararası İktisat ve Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Bacha, O. İ. (2017). İslami Bankacılık Düzenlemelerini Yeniden Düşünmek. *Derin Ekonomi Dergisi*, 74.
- Bayındır, S. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslami Finans*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınevi.
- Çağrı, M. (1988). Adalet. TDV İslam Ansiklopedisi.
- Çakır, Ö. (2006). *Ücret Adaletinin İş Davranışları Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Doğanay, M. (2003). *Bankacılıkta Kredi Risk Yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Erbakan, N. (2009). *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*. İstanbul: MG V Yayınları.
- Gümüş, B., & Çiftçi, O. (1991). *Krediler*. İstanbul: Garanti Eğitim Merkezi Yayınları.
- Güriz, A. (2004). *Adalet Kavramı Üzerine. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi*. İstanbul: İstanbul Barosu.
- Gürüz, A. (1996). Adalet Kavramı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 13-14.
- İKAM. (2017). *İslam İktisadı Perspektifinden Faiz*. Sakarya.
- Irwin, R. D. (1965). *Credit Management Handbook*, National Association of Credit Management. Credit Research Foundation.
- Karlık, R. (1996). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Bilim ve Teknik Yayınevi,.

- Kartepe, Y. (2001). *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Kelsen, H. (2013). Adalet nedir? *TBB Dergisi*, 437.
- Kılıçaslan, S. (2010). *Örgütsel Adalet Algısı ve Örgütsel bağlılık Arasındaki İlişkilere Kurumsal Bir Yaklaşım*. İzmir: Kılıçaslan, Semiha; "Örgütsel Adalet Algısı ve Örgütsel bağlılık Arasındaki İlişkilere Kurumsal Bir Yaklaşım", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Nebi, M. B. (1997). *İdeolojik Savaş Ajanları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öçal, T., & Çolak, F. (1999). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sinkey, J. (1992). *Commercial Bank Financial Management in the Financial Services Industry*. New York: Macmillian Publishing Company.
- Topakkaya, A. (2009). Aristoteles'te Adalet Kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 628-633.
- Türk Dil Kurumu. (2018).
- Yıldırım, E. (2007). *Bankalarda Ticari Kredilendirme Süreci, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları İle İlgili Ampirik Bir Çalışma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.